

Broedvogels van enkele Kennemerlandse buitenplaatsen

Fred Hopman

Inleiding

Vele van de, uit de gouden eeuw stammende, parken en landgoederen in Zuid-Kennemerland zijn de laatste jaren regelmatig geïnventariseerd op broedvogels. De landgoederen vormen het meest vogelrijke biotoop van het duingebied (Geelhoed et al, 1998).

Het merendeel van de gebieden is in voorgaande nummers van de Fitis al uitgebreid beschreven. Het commentaar kan bij deze gebieden dus kort zijn en er wordt hooguit vanaf 1995 teruggekeken om de brei van getallen enigszins binnen de perken te houden. Op de landgoederen die relatief onbekend zijn wordt wat dieper ingegaan. De gebieden zijn volgens de BMP-richtlijnen van SOVON geteld (Van Dijk, 1996).

Sommige van deze landgoederen zijn oases van rust; de tijd lijkt er stil te staan. Andere parken zijn sterk aan veranderingen onderhevig door nieuwe eigenaren en gewijzigde denkbeelden over of prioriteiten van het beheer. Wat er in het terrein gebeurt weerspiegelt zich dus voor een deel in de broedvogelpopulatie.

Waterland & Meervliet

Dit particuliere landgoed in Engelse landschapsstijl ligt in Velsen, is ruim 32 hectare en wordt vanaf 1992 jaarlijks geïnventariseerd (zie tabel 1).

Tabel 1. Aantal territoria van broedvogels van Waterland & Meervliet vanaf 1995.

Soort	jaar	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Blauwe Reiger		79	72	66	71	74	68
Nijlgans		1	0	2	1	2	2
Krakeend		0	1	1	1	1	1
Wilde Eend		3	4	3	5	2	2
Soepeend		0	1	0	0	0	0

Soort	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sperwer	0	0	0	1	0	0
Buizerd	0	0	1	0	1	0
Boomvalk	0	0	0	0	1	0
Fazant	4	1	0	0	0	0
Waterhoen	1	0	1	1	1	2
Meerkoet	1	0	0	1	1	4
Houtsnip	1	0	0	0	0	0
Holenduif	3	4	5	8	6	6
Houtduif	10	8	11	11	6	5
Turkse Tortel	1	0	0	0	0	0
Koekoek	1	0	0	0	0	0
Bosuil	1	2	1	2	2	2
Groene Specht	2	2	1	1	1	1
Gr. Bonte Specht	5	4	3	4	6	5
Winterkoning	25	16	16	18	24	20
Heggenmus	5	2	3	4	3	6
Roodborst	18	6	9	15	14	18
Nachtegaal	2	1	3	2	3	2
Merel	20	17	25	18	31	25
Zanglijster	5	5	4	4	6	6
Grote Lijster	1	1	0	1	1	1
Spotvogel	0	0	0	1	0	0
Braamsluiper	1	0	0	0	0	0
Grasmus	1	1	1	0	1	0
Tuinfluit	1	1	2	1	0	0
Zwartkop	11	6	10	9	13	10
Fluit	1	0	0	0	0	0
Tjiftjaf	10	16	10	15	10	8
Goudhaan	0	1	1	0	0	0
Grauwe Vliegenv.	2	1	1	1	0	0
Staatmees	1	3	1	4	3	3
Glanskop	3	2	2	3	2	2
Pimpelmees	9	7	10	8	8	9
Koolmees	15	20	13	11	9	11
Boomklever	2	4	4	3	3	5
Boomkruiper	6	4	10	5	7	8
Gaai	3	3	4	2	5	5
Ekster	3	5	3	4	3	2
Kauw	63	73	63	35	90	42
Zwarte Kraai	4	3	3	5	4	3
Spreeuw	3	3	6	10	2	4
Vink	4	1	1	3	4	3
Groenling	4	0	2	1	2	2
Goudvink	1	1	1	1	1	1

Sinds dit landgoed enkele jaren geleden overging in de handen van een nieuwe eigenaar, verscheen er een aantal artikelen in de IJmuider Courant. Hierin werd aandacht besteed aan de gevolgen die het houden van paarden op Waterland kunnen hebben. Een duidelijke invloed op de vogelpopulatie lijkt niet waarneembaar; de aantallen zijn redelijk stabiel en de verscheidenheid aan soorten lijkt niet noemenswaardig veranderd.

Schoonenberg & Hoogergeest

Deze parken zijn vrij toegankelijk en grenzen aan Waterland. Ze beslaan een oppervlakte van zo'n 19 hectare en zijn sinds 1993 jaarlijks geïnventariseerd (zie tabel 2).

Tabel 2. Aantal territoria van broedvogels op Schoonenberg & Hoogergeest vanaf 1995.

Soort	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Nijlgans	1	0	0	0	1	1
Wilde Eend	5	5	7	8	10	9
Soepeend	8	6	7	10	7	5
Mandarijneend	0	0	0	0	0	1
Havik	0	0	0	0	1	0
Waterhoen	4	2	2	1	1	1
Meerkoet	3	2	3	2	3	2
Scholekster	0	1	1	2	0	1
Houtsnip	1	0	0	0	0	0
Holenduif	6	2	3	4	4	2
Houtduif	10	11	12	11	15	11
Turkse Tortel	3	4	3	2	2	3
Zomertortel	1	1	0	0	0	0
Bosuil	0	0	0	0	0	1
Groene Specht	0	3	1	1	0	0
Gr. Bonte Specht	8	14	8	4	4	7
Winterkoning	25	8	14	14	20	15
Heggenmus	8	8	5	7	5	5
Roodborst	22	18	19	16	28	23
Nachtegaal	5	4	2	3	2	0
Merel	27	41	37	30	31	40
Zanglijster	5	6	3	3	3	4
Grote Lijster	1	0	0	0	0	0
Braamsluiper	0	1	0	0	0	0

Soort	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Tuinfluitier	4	1	2	3	1	1
Zwartkop	12	7	13	10	8	5
Tjiftjaf	11	13	11	12	8	8
Fitis	5	3	0	1	0	0
Gr. Vliegenvanger	1	0	0	0	0	0
Staartmees	2	3	1	3	4	2
Glanskop	4	4	4	5	2	2
Pimpelmees	15	19	13	13	14	13
Koolmees	14	22	13	13	16	19
Boomklever	3	3	1	2	2	2
Boomkruiper	5	5	4	2	4	4
Wielewaal	1	0	0	0	0	0
Gaai	7	7	9	7	7	3
Ekster	6	9	6	7	6	6
Kauw	29	12	9	10	8	11
Zwarte Kraai	6	4	4	3	7	5
Spreeuw	10	19	3	5	3	4
Huisemus	1	0	0	0	0	0
Vink	6	3	2	4	5	4
Groenling	1	3	2	3	2	0
Goudvink	0	0	1	0	0	0

In deze parken is de laatste jaren niet veel veranderd wat betreft recreatie en onderhoud. Hooguit enkele oude bomen die ten prooi aan storm en/of motorzaag vielen. Kortom: een stabiel gebied met een stabiele populatie.

Beeckesteijn

De gemeente Velsen is bezig met de verkoop van dit landgoed aan Natuurmonumenten. Beeckesteijn is een landgoed in grotendeels Franse landschapstijl van ongeveer 56 hectare. Het park is vrij toegankelijk en grenst aan Waterland en Hoogergeest. In 1999 is het park flink onder handen genomen om de open structuur die bij deze landschapstijl past terug te krijgen. In 2001 krijgt dit een vervolg als men verder gaat met de realisatie van het plan van aanpak. Het 'Engelse pad' wordt in ere hersteld. Het ontwerp zoals dat op de kaart van architect Michaël uit 1770 is weergegeven is daarbij leidend. Zo wordt bijvoorbeeld een kronkelende border met allerlei geurende struiken en bloemen aangelegd langs een rand, die nu uit een gazon en een bosrand bestaat.

Tabel 3. Aantal territoria van broedvogels op Beeckesteijn in 1993, 1999 en 2000.

Soort	1993	1999	2000
Blauwe Reiger	1	2	0
Nijlgans	0	1	2
Wilde eend	1	2	4
Soepeend	0	1	1
Buizerd	0	1	1
Fazant	2	0	0
Scholekster	0	1	1
Holenduif	7	3	2
Houtduif	17	14	10
Turkse Tortel	0	1	1
Zomertortel	3	0	2
Bosuil	2	0	0
Groene Specht	2	2	0
Grote Bonte Specht	8	10	2
Winterkoning	32	33	20
Heggenmus	7	10	8
Roodborst	29	27	26
Nachtegaal	10	9	13
Merel	34	45	35
Zanglijster	7	8	11
Grote Lijster	1	0	1
Tuinfluit	4	4	6
Zwartkop	21	14	5
Braamsluiper	0	1	0
Tjftjaf	13	18	10
Fitis	6	3	0
Staartmees	2	2	2
Glanskop	3	2	1
Pimpelmees	24	20	9
Koolmees	22	16	19
Boomklever	2	3	2
Boomkruiper	9	7	3
Gaai	9	4	7
Ekster	17	7	14
Kauw	53	21	7
Zwarte Kraai	5	6	6
Spreeuw	39	3	11
Huismus	0	0	1
Kneu	0	0	3
Vink	4	13	12
Groenling	8	0	0
Goudvink	0	0	1

De drie inventarisaties geven de situatie van voor, tijdens en na de eerste en grootste ingreep weer (zie tabel 3).

Voor de laatste inventarisatie zijn er spechtenkasten opgehangen om de Groene Specht, een Rode-lijstsoort, (Geelhoed et al, 1998) meer broedgelegenheid te geven. Tijdens de inventarisatierondes van 2000 werden ook Bergeend, Bonte Vliegenvanger, Gekraagde Roodstaart, Goudhaan en Grasmus waargenomen. Volgens de richtlijnen van SOVON kon voor deze soorten geen territorium worden vastgesteld.

Ipenrode

Dit landgoed van 20 hectare wordt door de spoorlijn en trekvaart gescheiden van Woestduin & Leyduin en begrenst door de Herenweg. Sinds 1994 is dit gebied jaarlijks geïnventariseerd (zie tabel 4).

Tabel 4. Aantal territoria van broedvogels op Ipenrode vanaf 1995.

Soort	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Fuut	1	1	2	2	2	2
Knobbelzwaan	0	0	0	1	0	1
Nijlgans	2	2	2	2	2	2
Krakeend	0	1	0	0	0	0
Wilde eend	3	4	5	7	5	5
Soepeend	1	1	1	0	0	1
Kuifeend	1	0	0	1	0	0
Torenvalk	0	1	0	0	0	0
Boomvalk	0	0	0	1	1	1
Fazant	1	1	1	1	1	1
Waterhoen	2	5	1	4	2	2
Meerkoet	5	4	4	6	7	7
Scholekster	1	1	1	1	1	1
Kievit	0	0	1	0	0	0
Holenduif	2	3	4	5	8	3
Houtduif	7	3	3	9	7	7
Turkse Tortel	1	0	0	0	0	0
Koekoek	0	1	0	0	0	0
Bosuil	1	1	1	1	1	1
IJsvogel	1	0	0	0	0	1
Groene Specht	2	1	1	1	1	1
Grote Bonte Specht	2	3	3	2	2	4
Winterkoning	23	14	13	15	21	22
Heggenmus	3	3	1	2	2	3

Soort	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Roodborst	3	6	3	7	9	10
Nachtegaal	0	0	1	0	0	0
Merel	8	8	8	11	14	10
Zanglijster	2	2	1	2	1	2
Grote Lijster	0	1	0	0	0	0
Kleine Karekiet	0	0	1	0	0	0
Braamsluiper	0	1	0	0	0	0
Grasmus	0	0	0	0	1	0
Tuinfluit	1	1	2	0	1	1
Zwartkop	2	5	9	5	5	9
Tjftjaf	8	10	6	6	8	4
Fitis	0	0	1	0	0	0
Staartmees	1	5	2	1	0	2
Glanskop	1	1	1	1	1	1
Pimpelmees	4	6	7	5	4	4
Koolmees	14	8	6	7	7	7
Boomklever	2	2	3	2	2	2
Boomkruiper	3	3	4	4	2	5
Gaai	1	1	2	3	2	3
Ekster	2	3	3	3	2	2
Kauw	8	18	15	5	10	4
Zwarte Kraai	3	4	3	2	2	1
Spreeuw	7	10	6	8	5	4
Vink	1	0	0	0	1	2
Groenling	0	0	1	0	0	0
Putter	0	0	1	0	0	0
Sijs	0	0	2	1	0	0

De situatie op Ipenrode is de laatste jaren, op het terugzetten van hakhout na, vrijwel onveranderd. Dit lijkt in overeenstemming met de stabiliteit van de broedvogelpopulatie.

Huis te Manpad

Het Huis te Manpad ligt ten zuiden van Ipenrode en is een van de best bewaarde landgoederen van Zuid-Kennemerland. Dit landgoed van 22 hectare is niet toegankelijk voor het publiek. Wel bestaat de mogelijkheid om dit gebied twee maal per week in excursieverband te bezoeken. Rond 1640 werd een boerenhofstede tot een herenhuis verbouwd. Vanaf 1720 is deze buitenplaats uitgegroeid tot een landgoed met "plantagien, vijvers, slooten en landerijen". De symmetrische indeling uit die tijd is goed bewaard gebleven met een geometrisch

patroon van paden en de middenlaan als hoofdas. Twee anderen markante elementen bij dit landgoed zijn de rijke stinsevegetatie en de grote moestuin met de lange achttiende-eeuwse slangenmuur. De stinsevegetatie bestaat onder meer uit Haarlems Klokkenspel, Boshyacint, Winterakoniet, Knolsteenbreek, Knikkende Vogelmelk, Bosgeelster en Daslook. De rust, de rijke variatie in begroeiing en de afwisseling van natte en droge delen bieden een rijk scala aan mogelijkheden voor vele levensvormen.

Tabel 5. Aantal territoria van broedvogels op Huis te Manpad in 1995 en 2000.

Soort	1995	2000	Soort	1995	2000
Fuut	1	0	Tuinfluitser	3	8
Nijlgans	1	1	Zwartkop	19	20
Wilde Eend	4	11	Tjiftjaf	12	15
Mandarijneend	1	1	Goudhaan	0	1
Buizerd	1	0	Fitis	2	4
Fazant	7	5	Gr. Vliegenvanger	1	1
Waterhoen	3	0	Staartmees	2	6
Meerkoet	5	2	Glanskop	3	3
Houtsnip	2	1	Pimpelmees	21	29
Holenduif	6	9	Koolmees	21	26
Houtduif	10	16	Boomklever	4	8
Bosuil	1	1	Boomkruiper	21	19
IJsvogel	0	1	Gaai	1	2
Groene Specht	1	1	Ekster	1	1
Gr. Bonte Specht	5	3	Kauw	5	15
Winterkoning	32	50	Zwarte Kraai	3	1
Heggenmus	6	10	Spreeuw	1	1
Roodborst	33	44	Vink	1	2
Merel	27	32	Groenling	1	0
Zanglijster	9	12	Putter	0	1
Grote Lijster	1	0			

Naast de aantallen vermeld in tabel 5 werden er in 2000 Buizerd, Boomvalk, Wielewaal, Sperwer, Waterhoen en Soepgans waargenomen. Zowel struikbroeders als holenbroeders tieren welig op het Huis te Manpad. Voor het komende jaar staat het kappen van een aantal oude linden en de restauratie van één van de gebouwen op het programma. Mogelijk dat deze ingrepen ten koste van een aantal territoria zullen gaan.

Nog meer getallen

Het landschapstype waartoe de landgoederen behoren, omvat in Noord-Holland 1525 hectare (Ruitenbeek et al, 1990). De geïnventariseerde gebieden vormen samen dus een kleine 10% van dit soort landschap. De dichtheid van broedvogelterritoria per hectare kunnen per landgoed variëren van 2,4 tot 37,9 (Hopman & Dam, 1995). De avifauna maakt melding van gemiddeld 7,08 territoria per hectare (Geelhoed et al, 1998). In de onderstaande tabel worden het aantal soorten en de dichtheid per hectare in het jaar 2000 vergeleken. Het Huis te Manpad heeft het hoogste aantal territoria per hectare. Beeckesteijn heeft de laagste dichtheid, Manpad en Ipenrode hebben de grootste verscheidenheid aan soorten.

Tabel 6. Het aantal soorten (N), totaal aantal territoria (Tot.terr) en dichtheden (terr.ha) per gebied in 2000.

Gebied	N	Tot.terr.	Terr/ha
Waterland & Meervliet	34	294	10.1
Schoonenberg & Hoogergeest	32	220	11.7
Beeckesteijn	35	263	4.7
Ipenrode	36	138	6.9
Huis te Manpad	36	363	16.5
"Vorige eeuw" gemiddelde	32		8.8
Avifauna			7.1

Tabel 7. Top-tien van de algemeenste soorten in de besproken landgoederen vergeleken met de top-tien uit de Avifauna.

	Top-tien 2000	Terr	Top-tien Avifauna	Terr
1	Merel	142	Winterkoning	90
2	Winterkoning	127	Roodborst	89
3	Roodborst	121	Merel	79
4	Koolmees	82	Koolmees	65
5	Kauw	79	Kauw	61
6	Blauwe Reiger	68	Pimpelmees	58
7	Pimpelmees	64	Houtduif	56
8	Houtduif	49	Tjiftjaf	52
9	Zwartkop	49	Zwartkop	46
10	Tjiftjaf	47	Holenduif	40

Tijdens de inventarisatierondjes registreerden de ogen en oren van de tellers duizenden vogels; late wintergasten, doortrekkers, Rode-lijstsoorten, de "binnenkomers" en de "stamgasten". Met het uitwerken op soortkaarten ben je met de algemene soorten de meeste tijd kwijt. Merels mag ik graag zien, behalve als ik veertig territoria op een kaartje moet zien te propfen. Dan heb ik kortdurend een hekel aan die beesten. Voor het jaar 2000 werd een top-tien van de meest algemene soorten samengesteld, met de Merel als absolute topper. Ter vergelijking de getallen van de landgoederen uit de avifauna van Zuid-Kennemerland omgerekend naar 149 hectare (Geelhoed et al, 1998). Zie ook tabel 7. De getelde gebieden komen hoger uit, qua dichtheid, maar de volgorde is grotendeels hetzelfde.

Tot slot

Het is weer een overzicht met heel veel getallen en tabellen geworden, hiervoor excuses. Als laatste dank ik de inventariseren die de gegevens voor dit overzicht leverden: Ron Dam, die Waterland, Meervliet en Ipenrode inventariseerde, Ankie Padt en Willem Leeftang, die de tellingen op Beeckesteijn deden en John Weijers en Dick Rensenbrink die het Huis te Manpad voor hun rekening namen. Mochten er vogelaars zijn die willen deelnemen aan de inventarisaties van landgoederen in Zuid-Kennemerland dan kunnen zij contact opnemen met ondergetekende.

Geraadpleegde literatuur

- Dijk, A.J. van, 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.
- Hopman, F. & Dam, R., 1995. Broedvogelinventarisatie in 1994 van de landgoederen Schoonenberg, Hoogergeest, Waterland, Meervliet, westelijk Beeckesteijn en Ipenrode. Fitis 31(4): 161-170.
- Geelhoed, S., Groot, H., Huijssteeden, E. van, Leeuwen, G. van & Nobel, P. de (red), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij Utrecht.
- Ruitenbeek, W., Scharringa, C. & Zomerdijk, P. J. (red.), 1990. Broedvogels van Noord-Holland. Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland en Provinciaal Bestuur van Noord-Holland, Assendelft.

Fred Hopman, Stephensonplein 7, 1772 RP IJmuiden, 0255-512391,
e-mail: fredhopman@hetnet.nl